

karijerizam je nevažan (jer je većina već imala civilnu karijeru). Grupna prinuda imala je mali značaj, jer oni koji su odbijali naređenja nisu trpeli sankcije. Osim toga naredba se mogla i kritikovati. Zato Goldhagen ističe dobrovoljnost ubijanja. Njegov opis počinioa kao "sasvim običnog Nemca" neprecizan je da bi bio saznavno značajan; 3. On smelo govori o krivici ravnodušnih, premda je tačno da je samo mali broj znao sve o "konačnom rešenju", iako doduše samo vrlo mali broj nije znao ništa; 4. Goldhagen je potcenio pritisak režima na ubice i spremnost Nemaca na pošlušnost uopšte i sveo antisemitizam na dobrovoljnost. Pri tome je ignorisao istraživanja koja su pokazala da je podrška antisemitskoj politici nacizma bila klasno i interesno uslovljena. Da je to prihvatio, pisac bi negirao osnovnu svoju tezu o vanmaterijalnom iracionalnom istrebljivačkom nemačkom antisemitizmu. Uopšte je vidljiva sklonost da se nacizam gotovo pretežno redukuje na antisemitizam (Kühnl/Erlinghagen 1997); 5. Smelim zaključcima nedostaje uporedna perspektiva i poređenje nemačkog antisemitizma sa ostalim verzijama. Za ovako odlučne zaključke trebalo je više opreza i dokumentacije iz sličnih istraživanja gde je ispitivana spremnost na ubijanje Jevreja kod Hrvata, Ukrajinaca, Letonaca i Litvanaca; 6. Najposle, zašto su uključeni samo Jevreji, a ne Sinti, Romi i ometeni u razvoju ili ratni zarobljenici Rusi i Poljaci (uopšte nedostaje celovita analiza nacističke ideologije i širih izvora rasizma). Goldhagen se samo uzgred osvrće na genocid nad Sinti i Romima (oko pola miliona ubijenih), tvrdi da nije bilo plana o sistematskom uništenju ovih grupa. Pri tome ignoriše Himlerov nagoveštaj "konačnog rešenja ciganskog pitanja" iz decembra 1938. Zbog zapostavljanja ostalih genocida u nacizmu, Viperman je ocenio da Goldhagena treba doduše braniti od desnice, ali kritikovati s leva (Wippermann 1997 c). U knjizi se raspoznaje pravolinijski istorijski determinizam: od antisemitizma 19. veka do istrebljivačkog nacističkog antisemitizma. Prisutne su doduše povremene konvencionalne ograde koje su daleko od diferenciranog pristupa koji uočava niz posrednih činilaca kao što su: posledice Prvog svetskog rata, revanšizam, ekonomska kriza Vajmarske republike, povezivanje Jevreja sa komunistima itd; 8. Kritičare je naročito iritirala okolnost da je knjiga prožeta stalnim suočavanjem "sveta zapadne demokratije, prosvete i Nemaca" (Schneider 1998). Odmah pada u oči da je kod Goldhagena drugačija osnovna polarizacija nego u teorijama o totalitarizmu, pa se zato njegova knjiga ne može, uprkos ignorisanju marksističkih tumačenja fašizma, svrstati u pomenutu struju. Štaviše, pitanje je da li je historicističkim isticanjem neuporedivosti nacizma uzdrman danas već "nekrofilni" antikomunizam teorija o totalitarizmu, čiji je medijski znamen poistovećivanje Gulaga i Aušvica. Goldhagen izričito tvrdi da surovost stražara u gulazima "nije ni izbliza bila kao ona koju su Nemci ispoljavali prema Jevrejima" (Goldhagen 1998, str. 607). Teza o istrebljivačkom antisemitizmu svojstvenom samo Nemcima je modifikovano mišljenje zapadnih saveznika iz 1945. (koje Staljin nije prihvatio) o kolektivnoj krivici svih Nemaca za fašizam i rat. Posledica je dijabolizacija Nemaca, etniziranje debate o nacizmu (Wehler) i "remitizacija holokausta". Naime, ako su svi Nemci ili velika većina bili antisemiti, onda su to nužno i danas, a sudbina Nemaca je sizifovska, nepopravljiva (J. Nolte). Neki konzervativni kritičari otišli su predaleko tvrdeći da su "Goldhagenove spekulacije o ubilačkoj nemačkoj duši rasističke".

Hamburški nedeljnik Die Zeit objavio je niz napisa poznatih nemačkih istoričara o Goldhagenu. Dok je konzervativni istoričar E. Jekel knjigu ocenio kao pad na istraživački nivo iz pedesetih godina i svrstao je u najprimitivnije stereotipe (Jäckel 1996), bilefeldski istoričari H. U. Veler i I. Gilher-Holti izneli su drugačije mišljenje. Veler javni efekat Goldhagen-rasprave poredi sa "ubodom žaoke u meso" (Wehler 1996) ističući da je empirijski deo